

BRHLÍK LESNÍ (*SITTA EUROPAEA*)

Robert Doležal

Brhlík lesní bývá častým návštěvníkem krmítek, ve kterých dává přednost slunečnicovým semenům. Foto: Robert Doležal

Typická kvízová otázka pojící se s ptačím druhem, kterému patří tento příspěvek, zní: který náš pěvec dokáže jako jediný šplhat po kmenech stromů hlavou dolů? Ano, je to brhlík lesní, všem důvěrně známý opeřenec, který upoutá naši pozornost nápadným zbarvením a osobitým stylem šplhání především proto, že se vyskytuje v naší těsné blízkosti. Můžeme ho pozorovat nejen v lesích, ale i v zahradách a parcích a často i na vlastním krmítku. Brhlík je výjimečný ještě v jedné věci. Směsí hlíny a slin dokáže zazdít a zmenšit vletový otvor stromové dutiny nebo budky tak, že vyhovuje právě jeho velikosti. Jak praví staříčká publikace: „Ta lepenice bývá ztlouští dvou centimetrův i více a když uschne, jest tak pevná, že jí nelze prolomiti prstem, nýbrž že potřebí jest dláta, aby se vybourala... hnízdo jest pak pojištěno proti útokům všech dravců.“

Krátký ocas, velká hlava a dlouhý klínovitý zobák, černá oční páska, šedomodrá svrchní strana těla a červenohnědá spodina – tak by se dal stručně popsat brhlík lesní. Foto: Robert Doležal

Rozšíření a početnost

Brhlík lesní náleží k druhům s palearktickým typem rozšíření. Obývá značnou část Evropy s výjimkou severní části britských ostrovů a Skandinávie, na jihu je rozšířen až po severní části Pyrenejského poloostrova, Alpy a Maďarsko, dále se vyskytuje na celém Balkáně kromě Bosny a Dalmácie a na východě v Bulharsku, Rumunsku a na severozápadě Malé Asie (Šťastný a kol., 2011). Ještě dál k východu je rozšířen v Asii přes Rusko po Kamčatku a Japonsko (Šťastný a kol., 2006). Evropa představuje méně než polovinu (25–49 %) celkového areálu brhlíka lesního s populací přesahující 7,5 milionu párů. V letech 1970–1990 byla tato populace stabilní, a i přes její pokles v některých zemích (především ve Francii) v následující dekádě 1990–2000, je stále hodnocena ve

většině Evropy jako stabilní či vzrůstající a tento druh je zařazen mezi druhy zabezpečené (BirdLife International, 2004). Početnost naší populace brhlíka lesního byla v letech 2001–2003 odhadnuta v rámci mapování hnízdního rozšíření ptáků v ČR na 0,6–1,2 milionu párů (Šťastný a kol., 2006).

Prostředí a způsob života

Brhlík lesní hnízdí po celém území ČR od nížin po hory. Jedná se o lesní druh, který dává přednost především lesům listnatým a smíšeným, ale vyskytuje se i v jehličnatých a zejména borových porostech. Ve vyšších polohách je jeho výskyt řidší a je vázán spíše na listnaté, zejména bukové lesy. Brhlík se běžně vyskytuje i v zahradách a městských parcích. Hnízdní hustota tohoto druhu se pohybuje v listnatých

a smíšených lesích mezi 1,2–13,2 ex./10 ha, v borech činí 1–3 páry/10 ha a v parcích může dosáhnout až 15 párů/10 ha (ŠŤASTNÝ a kol., 2011). Brhlík lesní je stálým druhem s minimálním sklonem k delším přesunům, většina párů se celoročně zdržuje ve svém teritoriu. Také pohnízdni rozptyl mladých ptáků není velký. Ti se usazují nedaleko od hnízdiště. Zaznamenány byly ovšem i delší řádově stokilometrové přelety (CEPÁK a kol., 2008).

Popis

Brhlík lesní je pták velikosti vrabce, s typickou siluetou: má krátký ocas, silné, vzadu posazené nohy, velkou hlavu, krátký krk a delší, šídlovitý zobák. Svrchní strana těla je modrošedá, od zobáku se přes oko táhne černý oční proužek sahající na strany krku. Dolní polovina tváří a hrdlo jsou bílé, hrud' a břicho okrově žluté, boky jasně kaštanově hnědé a vzadu narazavělé. Pohlaví jsou zbarvena stejně, samec má ale sytější červenohnědé zbarvené boky a širší oční proužek. Pohybuje se rychle, hbitě šplhá po větvích a kmenech, let je na kratší vzdálenost přímý, na delší krátce vlnovitý. Brhlík má bohatý hlasový rejstřík a často se ozývá nejružnějšími typy vábení – krátkým vysokým *tyt tyt*, vzrušeným *do do do* nebo krátkým *tvéové*. Zpěv je tvořen stoupajícími a klesajícími hvizdy (ŠŤASTNÝ a kol., 2011).

Hnízdění a péče o mláďata

Mladí ptáci vytvářejí páry záhy po opuštění hnízdišť. Poté obsazují hnízdní okrsek, který už neopouštějí a hlasitě ho obhajují proti párům ostatním. Po toku a páření začnou oba ptáci s hledáním vhodné dutiny. Za teplého počasí tak činí již od února. Nejčastěji používají dutiny vydlabané od strakapoudů nebo žlun. Většinou se jedná o dutiny v dubu, smrku, borovici nebo olši s vletovým otvorem průměrně ve výšce 4 m. U vybrané dutiny samice smění hlínu a slin vymaže každou prasklinu a spáru a upraví vletový otvor na velikost svého těla. Hnízdo bývá vystláno úlomky borky (zejména borovic) a pod touto výstelkou může být vrstva suchých trav, listů a mechů. Hnízdní období začíná koncem března a končí v polovině června. Snůšku tvoří 6–8 (4–10) mléčně bílých vajec s rezavočervenými tečkami a skvrnkami. Kladena jsou nejčastěji po dokončení hnízda na přelomu března a dubna. Vejce jsou snášena denně a sedí na nich pouze samice, která sezení přerušuje, aby si na-

šla potravu. Inkubace trvá 14–16 (18) dní a následná doba hnízdní péče, kdy jsou mláďata krmena oběma rodiči, dalších 23–24 dní. Po této době mladí ptáci opouštějí hnízdo zcela vzletní a schopní šplhat. Průměrně bývá vyvedeno 6 mláďat. Rodičky spolu zůstávají dalších 8–10 dní a mláďata jsou zpočátku ještě dokrmována. Brhlík lesní hnízdí jednou do roka, zcela výjimečně dvakrát a pohlavní dospělosti dosahuje již v prvním roce života (ŠŤASTNÝ a kol., 2011).

Potrava

Potrava je v případě brhlíka lesního velice rozmanitá. Tvoří ji hmyz přiměřené velikosti a různá semena. V létě převažuje živočišná složka potravy. Od podzimu, kdy dozrávají různá semena (slunečnice, lípy, javoru, dubu, jilmu, buku a jehličnanů), začne převládat složka rostlinná. S oblibou vyhledává lískové ořechy. Živočišnou potravu získává šplháním po kmenech a větvích stromů, kde ji vytahuje ze šterbin kůry. Larvy ze dřeva nedokáže vytesávat po způsobu datlovitých ptáků. Za teplých dní sbírá hmyz i z povrchu větví a listů, např. larvy obaleče dubového. Z listnatých porostů dává přednost dubům s množstvím hmyzu ukrytým v tlustější borce. Ojedinele za hmyzem povyletuje nebo sbírá potravu ze země (ŠŤASTNÝ a kol., 2011).

Význam a ochrana

Brhlík lesní je významným predátorem drobných stromových bezobratlých, jejich sběrem se podílí na biologické ochraně lesa (ŠŤASTNÝ a kol., 2011). Výskyt tohoto druhu se dá podpořit vyvěšováním budek. Ideální jsou větší sýkorníky s rozměry dna 13 x 14 cm, výškou 28 cm, výškou vletového otvoru ode dna 20 cm a průměrem vletového otvoru 32–35 mm (KŇAZE, 1987). Vyvěšování budek ovšem není všespásnou metodou podpory dutinových druhů ptáků v lese. Mnohem důležitější je důsledná ochrana starých porostů, ochrana doupaných a odumřelých stromů v lesích a ponechání jednotlivých starých stromů nebo jejich menších skupin bez těžebních zásahů přirozenému dožívání.

Seznam použité literatury je k dispozici u autora.

Autor:

Ing. Robert Doležal

www.birdwatcher.cz

E-mail: dodin@post.cz

S podzimem se často brhlík lesní přidává k sýkorám do menších volných hejn pohybujících se lesními porosty. Foto: Robert Doležal

Speciální budka zapuštěná do fasády domu s otvorem částečně zazděným brhlíkem lesním. Tyto odolné budky jsou vyráběny z dřevěných pilin, cementu a dalších příměsí. Foto: Josef Chytil

Brhlík na sebe často nejprve upozorní hlasem, jeho repertoár je velice bohatý. Velice ochotně reaguje i na hlasovou provokaci v podobě nahrávky jeho hlasových projevů. Foto: Luboš Novák

Podstatnou složku potravy brhlíka lesního tvoří v létě hmyz, který vyhledává ve šterbinách kůry. Foto: Luboš Novák